

KARJÁN TAMÁS ZSIDÓVICC A TEMETŐBEN

TÁBORI GYÖRGY: JUBILEUM

Írásom címe éppoly *pontosan* félrevezető, mint a darabé. Kísérő információ nélkül a Radnóti Színházban helyet foglaló néző aligha érzékeli, hogy az először 1983-ban (Nyugat-)Németországban bemutatott *Jubileum* — amelyben mindenféle kerek évszámokat, ostobábbnál ostobább „ünnepi” dátumokat emlegetnek — Adolf Hitler hatalomra kerülésének ötvenedik évfordulóján invitálta vidám sírgyalázásra, temetői bohóctréfára a publikumot. Amit akkor az újságok szalagcímei kereteztek, azt manapság az izraelita sírkertekben horogkereszttel gyalázzkodó festékszóró palackok teszik sajnálatosan aktuálissá. Az előadásban tényleg van zsidóvicc (*Hogyan helyezel el húsz zsidót egy Volkswagenben? Hármat előre raksz, hármat hátra, a többfit a hamutartóba!*); ennek vissza-visszatérte, újramesélése dialógusalakító, ritmust szabó elem a költőien parttalan, monológáriákra és groteszk duettekre tagolt szövegben — aminthogy a színtér is valóban temető, szanaszét dűledező (vagy szakszerű rugdalás után szanaszét, töredezetten heverő), Dávid-csillagos sírkövek dallamával.

Tábori nem egészen újszerű, de biztosan, klappolva működő szerkezetet eszelt ki. Az este hét óra előtti percekben egy kis színésztrupp

öltözködik be halottnak, és nyilván a temetőcsinálásban buzgó por- és avarszórással, egyéb atmoszferikus apróságokkal segédkező két majdani élő, a sírásó-bohóc és az antiszemita, agresszív, sírgyalázó *kisN-Á-C-I* fiatalember is ripacs, cirkuszista. Egyetlen nagy családot alkotnak ők (összesen nyolcan lesznek), elevenek és holtak, zsidók és nem zsidók. Utóbbiak aránya 4:4. Helmut bácsi későn ébredt családi szegyenétől úzve metéltette körül „kukiját”, lezárva homoszexuális életének feleségidílljét, nadrágszíjas öngyilkossággal a létezését is. Férje-párja, az árja fodrász rögvest hűségesen követte a héberbetűs alvilági birodalomba. Helmut bakanccsos, fekete dzsekis unokaöccsének, valamint a cirkusz és az abszurd ruhatárából öltözködő, piros orrú sírásónak eleve nincs folt a nemzetségtábláján. A föld- és iszapszínűre világított, ezüstszürke vagy éjfélí álomvilág borzongató simogatásában, fantáziáló szürrealitásában a familiáris kompánia tagjai, hullák, szellemek, élők, valóságos és jelképes figurák szépen, hosszasan — szünet nélkül — megbeszélhetik, eljátszhatják,

Haumann Péter (Arnold)

hogy is volt csak, bibsikkel és nem bibsikkel, nagyjából úgy Richard Wagner halál előtti utolsó cselédnánybúbolásától Hitler Dolfi csinyein és Mengele doktor, a kissé bandzsa pitekedvelő tudományos kísérletein át a rángó szájú tizennyolc éves Mici jobblétre szenderüléséig (ha már nem hurcolták gázkamrába, hát a konyhai gáztűzhely csapját választotta).

A Holocaust mint bohóctréfa — ez még abban az esztétikailag (túl)szabályozott formában is meghökkentő lehet, ahogy az öreg világcsavargó, a tehetségében is szeszélyes irodalmi és színházi fenegyerek, Tábori György (=George Tabori) szemünk elé tárja. Néhányan el is hagyják a nézőteret, akik nem veszik észre, hogy itt nem a zsidók tömeges vagy egyesével történő, világháborús, örök vagy mai kipusztításáról, nem a bolygó zsidók mindenkori üldözöttségéről, nem is a zsidó bolygót szétverni igyekvő neonáci ifjak randalírozó „bulijáról” van szó, hanem az emberiségről, rólunk. Rólunk, a „furcsákról”.

Ahhoz elég jó író Tábori, hogy a Volkswagen vicc mindenkori tizenötjéért szóljon a rogyadozó temető nemlétező harangja. Szól az, szól az elől-hátul ülő ötért is; szól, egyetlen, folyamatos viccet, a katasztrófa nem is olyan elvi-

Miklós György (Ottó) és Bodnár Erika (Lotte)

selhetetlen viccét kongatva. De ahhoz már nincs elegendő erő az írói tollban, hogy a *mindig így volt e világi (meg a Túlvilági) élet* közhelyén túl mást, mélyebbet vessen a papírra. Marad tehát a morbidan elanekdotizált processzus.

Ahhoz elég jó rendező Tábori, hogy — Martin Fried társrendezővel együtt, mester és tanítvány munkamegosztásában — ízlésesen végigvezényelje a partitúrát. Akik nem a haláluk megélésével, föliődésével, parodisztikus imitálásával vannak épp elfoglalva, azok holtan heverésznek hantjaikon, vagy színészi pótcselekvésekkel ütik agyon az időt, ami agyonütetéseik, fulladásaik között teleget. Ahhoz már kevés az invenció, hogy tízpercekre-negyedórákra ne csupán egy vagy két szereplőre essék a fénykör.

A színészvezetésnek, az ötlettárnak nincs „csak”-ja, nincs „de”-je. Kerekes Éva mint elmázolt arcú, babázó, bölcs debil, olyan elbűvölően makogja, visítja, susogja szerelmének (egy újfasisztát szeret) tanulmányainak (nem képes zöldágra vergődni Hitlerrel) és pusztulásának (sokszorozott gyermeki halálának) naplóját, hogy az az *isteni* hatalmakkal szemben mindig alulmaradó ember esendő infantilizmusa lesz. A diszharmónia stílharmóniájából akkor sem esik ki, amikor már a közönséggel együtt nagyon kellene unnia a végeérhetetlen krónikázást. Haumann Péter (és Tábori) kezén megújul a burleszk tortatréfa, amint Heil, Hitler!-karlengetés közben nem röpül el a tenyeréből a habos sütemény, hogy aztán mégis bírói kalpagként végezze e finomság egy nem bírói, tar koponyán. Az újabb szerepeiben agyonmozgatott és mindent túlgesztikuláló Haumann áldott fegyelemben, üdvös artikulátlanságban, beszédes némaságban remekel, még abban a kulcspillantásban, amikor még egy hullá is indulatba jön az emberi gonoszságtól, és a gonoszság cinikus megtorlatlanságától. Bodnár Erika fátyolos messzenézései nem a halott üres szemgödréről, hanem a hajdani élő asszony boldogtalanságáról sugároznak bánatos elégiákat. Miklós György — odafönt a megtettesült pedantéria — mindent lajstromoz idelent, még a lerothadó orrot is. Kézdy György, színpadjaink elsőrangú filozofikus bohóca a legjobb figurát, a legalább háromszori átváltozást (a nő-férfit, a férfi-férfit, a zsidó-fasisztát) is egyazon, kiüttalan lemondásban derengeti. Szinte csak azt a nadrágszíjat látjuk a hibátlanul (de)formált emberből — azt a végzetes hurkot —, amelyet a szürke-fekete jelmezvilág tervezője, Dőry Virág *ki is hagyott* a ruhatárból.

Miklós György és Kézdy György (Helmut) (Koncz Zsuzsa felvételei)

Széles László ellen-Hamletje „atyjának szellemével” — azaz nagybátyjának hullájával — társalogva, vallatósdit, koncentrációstáborosdit játszva a legelemibben gonosz és a legelemiben szerencsétlen. Elsősorban általa tudjuk, hogy ez a *Jubileum* tulajdonképp: Egérfogó-jelenet; tör a darab, melyen minden élő és halott, minden Yorick, minden Mici, minden néző fennakad. Az is, aki e szavatolt, copyrightolt és elrendezett káoszon *nem akad fön*n. László Zsolt új-hagymát majszólo kortalan sírásója a *Hamlet* sírásó-jelenetét hivatott képviselni és *távol tartani*, s az abszurdot is ő színezi bele a groteszkbe. Keres Emilnek erről a rabruhás egyperceséről örömmest jegyzi föl a színháztörténet, hogy bejött, kiment, és ott volt.

Eörsi István fordította a darabot, érezhető termékeny irigységgel: de szívesen írtam volna

meg ezt én! A magyarítás pompás ötletei még tovább dúsitják ezt a Hamlettel, Wagnerrel, világháborúkkal, viccekkel, perverzításokkal, brechti allúziókkal (és Brecht hálatelt megfricskázásával) tömött, egyszerre túlírt és szegényes, megrendítő és felejthető művet — amiből a nyolcvan felé ügető Tábori György, e vonzó, csapongó, merész szellem, a Budapestről elszármazott úttörő és dilettáns, mester és kókler kétségtelenül *produkciót* rendezett Budapesten.

Tábori György: Jubileum (Radnóti Miklós Színház)
Fordította: **Eörsi István**. Díslet: Horesnyi Balázs. Jelméz: Döry Virág. Rendező: Tábori György és Martin Fried.

Szereplők: Haumann Péter, Bodnár Erika, Kerekes Éva, Miklósy György, Széles László, László Zsolt, Keres Emil, Kézdy György.